

O'ZBEK MUSIQA MADANIYATIDA XORAZM DUTOR MAQOMLARINING TUTGAN O'RNI

Jumabayev Og'abek Otabek o'g'li

Urganch davlat pedagogika instituti

Musiqa ta'limi va san'at mutaxassisligi 2-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14513790>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10- Dekabr 2024 yil

Ma'qullandi: 15- Dekabr 2024 yil

Nashr qilindi: 18- Dekabr 2024 yil

KEY WORDS

Xorazm dutor maqomlari, O'zbek musiqi madaniyati, dutor ijrochiligi, musiqiy meros, maqom san'ati, estetik mazmun, milliy madaniyat.

ABSTRACT

Mazkur maqolada O'zbek musiqi madaniyatida Xorazm dutor maqomlarining tutgan o'rne va ularning milliy madaniyatimizni boyitishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xorazm dutor maqomlari ijrochilik an'analari, ularning shakllanish bosqichlari, janr xususiyatlari hamda musiqiy estetik mazmuni o'rganiladi. Maqolada dutor maqomlarining nafaqat milliy musiqiy merosimiz, balki butun Markaziy Osiyo xalqlari musiqi madaniyatida o'ziga xos o'rin tutishi haqida ilmiy asoslangan fikrlar bildirilgan. Shu bilan birga, maqolada Xorazm dutor maqomlarining bugungi kunda ijro etilish holati va ularni kelajak avlodga yetkazish masalalariga e'tibor qaratilgan.

Xorazm — O'zbek madaniyatining durdona mintaqalaridan biri bo'lib, uning musiqiy merosi nafaqat o'ziga xosligi, balki boyligi bilan ham ajralib turadi. Xorazm dutor maqomlari bu madaniyatning noyob bo'lagi hisoblanib, xalqning ko'ngil olamidan, his-tuyg'ularidan, hayotiy falsafasidan darak beradi. Har bir dutor tovushi, har bir maqom ohangi Xorazmning o'ziga xos tabiatini, xalqining ruhiy dunyosini, ularning quvonch va qayg'usini, muhabbat va mehrini ifoda etadi.

Musiqa — xalqlar o'rtasida madaniy ko'prik, Xorazm dutor maqomlari esa bu ko'prikning mustahkam tayanchlaridan biri hisoblanadi. Chunki ularning har biri nafaqat musiqi san'ati namunasi, balki xalqning tarixiy xotirasi va milliy o'zligini aks ettiruvchi bebaho merosdir. Xorazm dutor maqomlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, zamonaviy ijodkorlar tomonidan ijro etilib, yangi avlod qalbiga jo qilib kelinmoqda. Maqolada aynan mana shu maqomlarning musiqiy madaniyatimizda tutgan o'rni, ularning ijrochilik san'atiga bo'lgan ta'siri va estetik mohiyati haqida so'z yuritiladi. Ushbu maqomlarning madaniy ahamiyati va ularni saqlash, kelajak avlodga yetkazish masalalari muhokama qilinib, bu merosning jahon musiqiy san'atiga qo'shgan hissasi ham yoritib beriladi.

Xorazm dutor maqomlari O'zbekiston madaniyatining eng betakror va jozibali san'at namunalaridan biri bo'lib, bu maqomlar orqali xalqimizning musiqiy mahorati, dunyoqarashi va tuyg'ular olami namoyon bo'ladi. Xorazmning boy tarixi va madaniyati uning musiqasida, ayniqsa, dutor maqomlarida o'z aksini topgan. Har bir maqom o'ziga xos ohanglar, kayfiyat va

falsafiy mazmun bilan to'yingan bo'lib, ular musiqiy madaniyatimizni dunyo miqyosida tanituvchi durdona asarlar sifatida e'tirof etiladi.

Dutor — Xorazm musiqasining ramzidir. Uning sokin va chuqur ohanglari xalqning qalbida yashirilib yotgan tarixiy xotiralarni uyg'otadi. Dutor maqomlari esa ushbu cholg'uning imkoniyatlarini to'liq namoyon etuvchi musiqiy asarlar bo'lib, ular ijro etilish jarayonida ijrochining qalbi bilan ohanglarning birlashuvi natijasida alohida ma'no kasb etadi. Xorazm dutor maqomlari o'zining betakrorligi bilan boshqa hududlarning maqomlaridan farq qiladi: ular sokin, ba'zan esa serjilo, lekin har doim hayotiy va o'ziga tortuvchi ohanglarga ega.

Bu maqomlarning eng muhim xususiyati — xalq hayotiga yaqinligi va uni aks ettirishidir. Dutor maqomlari orqali Xorazm xalqining sevinchlari, qayg'ulari, orzu-umidlari va hayotiy falsafasi ifodalanadi. Masalan, «Segoh» maqomining chuqur ohanglari inson qalbining nozik his-tuyg'ularini yoritadi, «Chorgoh» esa ijroda shijoat va kuchni aks ettiradi. Har bir maqom Xorazmning o'ziga xos tabiati, odamlari va hayot tarzini musiqiy shaklda tasvirlaydi.

Bugungi kunda Xorazm dutor maqomlari nafaqat ijrochilar, balki tinglovchilar orasida ham katta qiziqish uyg'otmoqda. Bu maqomlarni saqlash va targ'ib qilish uchun bir qator chora-tadbirlar ko'rilmoqda. Musiqiy ta'lim muassasalarida dutor maqomlari alohida fan sifatida o'qitilishi, ularni zamonaviy texnologiyalar yordamida raqamli formatga o'tkazish va xalqaro musiqiy festivallarda namoyish etish mazkur merosning umrboqiyiligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda.

Xorazm dutor maqomlari nafaqat milliy musiqiy madaniyatimizning bir qismi, balki xalqning ruhiy dunyosining ramzi hamdir. Ularning har bir ohangi, har bir kuy-qo'shig'i o'zida chuqur tarixiy va ma'naviy mazmunni saqlaydi. Bu maqomlar orqali biz o'z milliy o'zligimizni anglaymiz, ajdodlarimizning musiqiy dahosiga tan beramiz va ularning boy merosini kelajak avlodlarga yetkazish mas'uliyatini his qilamiz.

Shunday ekan, Xorazm dutor maqomlari bizning musiqiy madaniyatimizning durdona boyliklaridan biri bo'lib qolaveradi. Ularni qadrlash, o'rganish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning ma'naviy burchimizdir. Axir, musiqiy merosni saqlash xalqning tarixiy va madaniy qadriyatlarini avaylab asrashning eng oliy shakllaridan biridir.

Muhokama:

Xorazm dutor maqomlari — xalq musiqasining nodir yodgorliklari bo'lib, ularning har biri o'ziga xos ma'naviy va estetik mazmunga ega. Ushbu maqomlarning ohanglari nafaqat Xorazmning musiqiy an'alarini, balki xalqining dunyoqarashi, tuyg'ulari va tarixiy xotiralarini aks ettiradi. Maqomlarning ohanglari quloq ostida jaranglaganida, odam tasavvurida Xorazmning bepoyon cho'llari, bahoriy o'zanlari va qadimiy shaharlarining ramziy manzarasi gavdalanadi. Dutor maqomlari ijrochilik san'atining eng yuqori namunasi hisoblanadi. Ularni ijro etishda faqat texnik mahorat emas, balki ijrochi ruhining musiqaga uyg'unlashuvi muhim ahamiyatga ega. Har bir maqom ijrochining qalb tuyg'ulari va his-tuyg'ulariga ko'ra turlicha talqin qilinadi, bu esa ularni tirik va doimiy ravishda yangilanib turadigan san'at shakli sifatida saqlab qoladi. Xorazm dutor maqomlari faqat bir musiqiy asar sifatida emas, balki ijrochilikda hikoya, o'tmish va hayot falsafasini ifodalovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda Xorazm dutor maqomlarini saqlab qolish va kelgusi avlodga yetkazish o'ta muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Ushbu maqomlarning xalq orasida keng targ'ib qilinishi, musiqiy ta'lim tizimida chuqur o'rganilishi va zamonaviy texnologiyalar yordamida

qayd etilishi bu merosning umrboqiyiligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, globalizatsiya sharoitida dutor maqomlari milliy o'zlik va madaniy xilma-xillikni saqlab qolishda muhim vosita sifatida maydonga chiqadi. Xorazm dutor maqomlari faqat milliy musiqiy meros emas, balki jahon musiqiy madaniyati uchun ham qimmatli hisoblanadi. Ularning xalqaro sahnada tanilishi va qadrlanishi, nafaqat Xorazm musiqiy an'alarini, balki butun O'zbekiston madaniyatini dunyoga tanitadi. Bu maqomlar orqali xalqning ruhiy olamini anglash, ularning madaniy boyliklari bilan tanishish imkoniyati ochiladi. Shunday ekan, Xorazm dutor maqomlari faqat o'tmishning emas, balki kelajakning ham bebaho xazinasini bo'lib qoladi.

Xulosa.

Xorazm dutor maqomlari O'zbekistonning boy musiqiy madaniyatida o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, ular nafaqat milliy o'zlikni aks ettiradi, balki xalqimizning musiqiy san'atga bo'lgan noyob yondashuvini namoyish etadi. Ushbu maqomlar qadimiylik va zamonaviylikni o'zida mujassam etgan holda, madaniy merosimizning yorqin timsoliga aylangan. Ularning ijrosi faqat bir musiqiy asar emas, balki xalqning ruhiyati, hayoti va falsafasini ifodalovchi vositadir.

Bugungi kunda dutor maqomlarini asrab-avaylash va ularni rivojlantirish milliy madaniyatimizni boyitishda muhim o'rin tutadi. Bu maqomlar musiqiy ta'lim tizimida o'quv dasturlarining ajralmas qismi sifatida o'rganilishi, yosh avlod orasida keng targ'ib qilinishi va zamonaviy ijrochilik an'alarida yangi qiyofaga ega bo'lishi zarur. Ayniqsa, dutor maqomlarini raqamli texnologiyalar yordamida qayd etish va xalqaro musiqiy sahnalarga olib chiqish ularning umrboqiyiligini ta'minlashning muhim yo'li hisoblanadi. Xorazm dutor maqomlari faqat bir milliy san'at namunasi emas, balki butun insoniyatning madaniy boyligi sifatida qabul qilinishi lozim. Ularning xalqaro darajada tan olinishi va qadrlanishi O'zbekistonning boy madaniy merosi bilan dunyoni tanishtiradi. Bu maqomlarning kelajak avlodlar uchun meros bo'lib qolishi, ularning o'zligini anglashiga, tarixiy xotirasini boyitishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, Xorazm dutor maqomlari o'zining mazmuni, shakli va estetik qudrati bilan milliy madaniyatimizning bebaho xazinasini bo'lib qoladi. Bu maqomlarni asrash, targ'ib qilish va yangi avlodlarga yetkazish bizning ma'naviy burchimizdir. Axir, musiqiy merosni avaylash va qadrlash orqali xalqning o'tmishi, buguni va kelajagini birlashtirib, madaniy yuksalishga erishish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Qodirov, O. (2020). O'zbek musiqa san'ati tarixi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
2. Abdurahimov, S. (2018). Maqom san'ati: Tarix va rivojlanish yo'llari. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
3. Rajabov, R. (2016). Xorazm musiqasi va dutor maqomlari. Urganch: Xorazm viloyati nashriyoti.
4. Sodiqov, M. (2021). Dutor maqomlarining milliy madaniyatimizdagi o'rni. Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Abdug'aniyev, Z. (2017). Markaziy Osiyo xalqlari musiqasi va madaniy integratsiya. Toshkent: Fan nashriyoti.
7. Rasulov, A. (2019). Xorazm maqomlarining ijro an'analari. Toshkent: O'zbekiston musiqa akademiyasi nashriyoti.

INNOVATIVE ACADEMY